

MINISYMPOSIUM

“PADDENSTOELEN EN NAALDBOSSEN, DE BESTE MAATJES”

Peter-Jan Keizer

Kruisweg 23, 3513 CS Utrecht

Keizer, P.-J. 2010. Minisymposium “Fungi and coniferous forests, big friends”. *Coolia* 53(2): 75–81.

On 28 August 2009 a minisymposium was held in Biddinghuizen (prov. of Flevoland) about the significance of coniferous forests in Flevoland for the growing of fungi and how to interest the organisations of natureconservation to protect and preserve them.

Op 28 augustus 2009 organiseerde de Commissie Paddenstoelen en Natuurbehoud van de Nederlandse Mycologische Vereniging (NMV-CPN) een minisymposium in Biddinghuizen, Oostelijk Flevoland. Dagvoorzitter was Jeroen Reinhold van Landschapsbeheer Flevoland. De uitgenodigde beheerorganisaties waren Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Flevolandschap.

Flevoland is een paddenstoelenparadijs. Vele zeldzame soorten paddenstoelen kiezen de Flevolandse bossen als groeiplaats. Kijken we op welke standplaatsen veel van die bijzondere paddenstoelen groeien, dan zien we dat de naaldbossen een grote betekenis hebben. Zeldzaamheden als de Purperrode russula (*Russula queletii*), Slijmige spijkerzwam (*Gomphidius glutinosus*), Vierslippige aardster (*Geastrum quadrifidum*) en Sparreveertje (*Pterula multifida*) vinden hier hun optimum.

Eigenaren en beheerders van de Flevolandse naaldbossen lijken zich niet altijd bewust te zijn van de grote waarde van naaldbossen voor paddenstoelen. Onbedoeld kunnen zo bijzondere paddenstoelen verloren gaan, wanneer de bossen verdwijnen of voor paddenstoelen niet optimaal beheerd worden.

Doel van het minisymposium was om bij de belangrijkste natuurbeherende organisaties de mycologische waarden onder de aandacht te brengen die aanwezig zijn in de sparrenbossen in Flevoland. Paddenstoelen in naaldbossen in Nederland worden bedreigd omdat natuurbeherende organisaties deze bossen dikwijls willen omvormen tot loofbossen. De gedachte hierbij

Figuur 1. *Russula queletii* (Purperrode russula).
(Foto: Anneke van der Putte)

is dat naaldbossen in Nederland niet thuis zouden horen en lage natuurkwaliteit zouden bezitten. Diverse typen naaldbossen zijn juist erg rijk aan verschillende soorten paddenstoelen. Dit geldt in sterke mate voor de sparrenbossen op de vochtige kalkhoudende bodem die in Flevoland aanwezig is. Daarom is het behoud en herstel van de naaldbossen in Flevoland een speerpunt van de CPN.

Inbreng NMV-Commissie Paddenstoelen en Natuurbehoud (CPN)

Namens NMV-CPN betoogde Peter-Jan Keizer dat de overheid het als haar taak ziet de biodiversiteit in Nederland te beschermen. Hiervoor zijn vanuit internationale overeenkomsten en verplichtingen allerlei nationale wetten en regelingen opgesteld. De paddenstoelen vertegenwoordigen met ca. 13% een niet gering deel van de Nederlandse biodiversiteit, veel meer dan bijvoorbeeld vaatplanten of gewervelde dieren. In naaldbossen zijn paddenstoelen wellicht zelfs de soortenrijkste groep van organismen die aan de natuurwaarde ervan bijdragen. Hier leven bij Grove en Zwarte den en Fijnspar véél paddenstoelen en bij andere (uit Noord-Amerika afkomstige) soorten zoals Sitkaspar en Douglasspar zeer weinig. In Flevoland zijn de naaldbossen aangelegd op kalkhoudende en niet te droge bodem. Juist de paddenstoelen van dit type naaldbos lopen met 77% bedreigde soorten (op de Rode Lijst) het meest gevaar.

De 'Leefgebiedenbenadering' is een regeling waarbij via de provincie extra ondersteunende beheermaatregelen voor bedreigde soorten kunnen worden (mede)gefinancierd. Zeven

Figuur 2. *Tricholoma equestre* (Gele ridderzwam). (Foto: Wim Appelhof)

Figuur 3. *Gomphidius glutinosus* (Slijmige spijkerzwam). (Foto: Dinant Wanningen)

van de 14 soorten paddenstoelen die in de regeling van de Leefgebiedenbenadering zijn geselecteerd voor 'noodhulp' komen in Flevoland voor. In de Flevolandse naaldbossen zijn dat de Slijmige spijkerzwam in de sparrenbossen en de Gele ridderzwam (*Tricholoma equestre*) in dennenbossen.

In het rapport dat de provincie Flevoland heeft gepubliceerd over de Leefgebiedenregeling staan, behalve de aandachtsoorten van deze regeling, ook nog zes andere soorten opgenomen, die in Flevoland opvallend algemener zijn dan in de rest van Nederland. Dit zijn het Sparreveertje, de Purperrode russula, de Aangebrande kluifzwam (*Helvella confusa*), de Gezonde stekelzwam (*Hydnellum concrescens*), de Donkere veldridderzwam (*Melanoleuca atripes*) en het Zandtulpje (*Peziza ammopila*). De opname van deze extra soorten geeft wel aan welk belang de provincie aan de bijzondere paddenstoelenflora hecht.

Horen paddenstoelen van geplante naaldbossen bij de Nederlandse biodiversiteit? Het antwoord op deze vraag is volgens NMV-CPN een volmondig 'ja'. De paddenstoelen zijn immers spontaan en op natuurlijke wijze in een door de mens geschapen leefmilieu gaan groeien, het is geen opzettelijke introductie. Evenzo geldt dit voor allerlei andere groepen organismen van naaldbossen, zoals vogels, mossen, insecten, etc.

De belangrijkste oorzaken voor het achteruitgaan van de naaldbospaddenstoelen in Flevoland zijn o.a.

- sterfte van het naaldbos na te sterke dunning;
- het zo goed als ontbreken van de jongere fasen van geplant naaldbos;
- omvorming van naaldbos naar loofbos;

Figuur 4. *Peziza ammopila* (Zandtulpje). (Foto: Truus Vrolijk)

- sterke en snelle verruiging van de vegetatie;
- desinteresse voor of negatieve waardering van naaldbos door beheerende organisaties.

Daarom worden de beheerders van naaldbossen opgeroepen om nog bestaande goede naaldbossen in stand te houden en ook door jonge aanplant de naaldbospaddenstoelen op termijn te behouden. De CPN biedt aan om mee te denken om concrete projecten op te pakken.

Inbreng van de NMV-Werkgroep Mycologisch Onderzoek IJsselmeerpolders

Namens de Werkgroep Mycologisch Onderzoek IJsselmeerpolders van de Nederlandse Mycologische Vereniging geeft Piet Bremer aan dat er in Flevoland een grote variatie aan bodemtypen bestaat. Hiervan is gebruik gemaakt bij het aanplanten van diverse bostypen bij de start van de bebossing in de polder. Zo zijn op diverse verschillende zandafzettingen bossen aangelegd: op Ramspolzand het Roggebotzand, op Spijkzand het Spijkbos, op Urkzand het Urkerbos en het Voorsterbos, op Kuinrezand het Kuinderbos en op podzolbodem ook een deel van het Kuinderbos. Op deze zandgronden zijn dennenbossen aangelegd. Deze blijken de grootste rijkdom aan boleten te hebben opgeleverd. Door verruiging van de ondergroei is een groot deel van deze waarde echter weer verloren gegaan. Verwijderen van de strooisellaag zou hiertegen een remedie kunnen zijn.

Fijnsparren en Sitkasparren zijn niet alleen op kalkrijke zandbodem aangeplant, maar ook op zand op veen, direct op veen en op zavel. In sparrenbossen heerst een voor paddenstoelen gunstig microklimaat: een constant hoge luchtvochtigheid bij een vrijwel afwezige wind op grondniveau. Daarentegen blijft wel een deel van de neerslag in de kronen achter. Dat de sparrenopstanden een grote rijkdom herbergen, blijkt wel uit het aantal van 23 soorten gordijnzwammen, 17 soorten vezelkoppen en vijf soorten aardsterren die hierin in Flevoland zijn aangetroffen (in de periode 1975-1999).

Een aantal soorten die hun zwaartepunt in Flevoland hebben, heeft echter een sterke achteruitgang laten zien, zoals de Donkere pronkridder, de Aangebrande kluißzwam, het Knolmijtertje (*Heyderia sclerotipus*), en het Sparreveertje. Deze opvallende achteruitgang heeft te maken met problemen die spelen in de sparrenbossen: aantasting door de Dennemoorder (*Heterobasidion annosum*); plaatselijk een zwakke verankering van de bomen in de bodem, met omwaaien tot gevolg; en te sterke dunningen, waardoor de bodemvegetatie verruigt en

de overgebleven bomen snel afsterven (door zonnebrand). Een oplossing zou kunnen bestaan uit het achterwege laten van verdere dunningen in sparrenbos, en het aanplanten van nieuwe percelen, eventueel na plaggen van de bodem.

Samengevat zou het programma tot behoud van naaldbossen in Flevoland kunnen luiden:

- voor lariks: behoud van de boom in Kuinderbos en Voorsterbos;
- voor den: op een paar plekken aflaggen van de bodem (doelsoort: Gele ridderzwam);
- voor spar: behouden wat we nog hebben (Roggebotzand, Voorsterbos), verjonging door nieuwe aanplant.

In het vervolg van het symposium heeft elk van de drie beherende organisaties hun werkwijze en beleid met betrekking tot de naaldbossen kort toegelicht.

Figuur 5. *Heyderia sclerotipus* (Knolmijtertje). (Foto: Rob Chrispijn)

Werkwijze en beleid Staatsbosbeheer(SBB)

Harco Bergman, boswachter VPR spreekt namens Lammert Kragt, districtshoofd Overijssel-Noord. Staatsbosbeheer (SBB) is zich, volgens hem, zeker bewust van de bijzondere waarde van de paddenstoelen in de naaldbossen in Flevoland. De oudere bossen hebben in de afgelopen 20 jaar een forse metamorfose ondergaan. Er is houtproductie, alhoewel dat meestal niet de hoofdzaak is. Veel naalddhoutopstanden zijn verdwenen als gevolg van (voor)tijdige kap als gevolg van wortelrot (*Dennemoor* (*Heterobasidion annosum*) - PJK) en 'exoten-beleid'. Ook heeft een aantal stormen flinke stukken naaldbos omgeblazen. Het eens zo grote naalddhoutareaal in Flevoland is zo goed als verdwenen en wordt ook niet meer aangeplant. Dat het zo zou lopen was eigenlijk bij aanleg al bekend. De bosbouwers van toen hebben echter de gok genomen dat op de rijke bodems in een relatief korte omlooptijd reeds een hoge opbrengst verwacht zou mogen worden. In veel gevallen hebben ze gelijk gekregen. De Flevolandse bodem is echter niet duurzaam geschikt voor naalddhoutopstanden. Daarnaast streeft SBB naar meer natuurlijk bos, aansluitend bij bodem en waterhuishouding en met autochtone soorten en plantmateriaal. SBB betwijfelt of nieuwe aanplant van naaldbomen het redt in de concurrentie met andere snelgroeiende gewassen. Een ander punt is dat in de bedrijfssturing van SBB geen rekening gehouden wordt met lagere organismen zoals paddenstoelen. Het belang voor het ecosysteem en de bosbodem wordt wel erkend, maar er vindt geen monitoring of beheer op plaats. SBB is vrijwilligers die kennis aandragen, zoals leden van de NMV, wel dankbaar voor die kennisoverdracht, maar ziet geen mogelijkheden om die kennis te integreren in het beheer en de ontwikkeling van de gebieden.

Werkwijze en beleid Natuurmonumenten (NM)

Ruben Kluit meldt namens Natuurmonumenten (NM) dat NM twee grotere gebieden in beheer heeft waar naaldbos voorkomt, namelijk het Harderbos en het Voorsterbos, met resp. 30 en 90 ha naaldbos. In het Harderbos is omvormingsbeheer toegepast (het omzetten van naaldbos in loofbos), door middel van variabel dunnen. Hierbij wordt 50% tot 70% van de oppervlakte in gaten open gezaagd. In dennenopstanden was de vitaliteit zodanig slecht dat het gaten zagen niet hoefde. Na 2006 heeft NM een nieuwe beleidslijn ten aanzien van naaldbossen ingezet. Het omzetten van naaldbossen hoeft nu niet meer per definitie te gebeuren. Sindsdien zijn naaldhoutvakken met rust gelaten. Het gevolg van alle handelingen in het verleden en heden is dat in het Harderbos het naaldhout verdwijnt. In het Voorsterbos blijft er mogelijk wat aanwezig via natuurlijke verjonging. NM wil in principe geen monoculturen meer aanplanten en voert geen actief beheer meer uit in de naaldbossen. Dit beleid is uitgangspunt. NM geeft echter wel aan dat men open staat voor suggesties en aanbevelingen.

Werkwijze en beleid Flevolandschap (FL)

Het Flevolandschap in de persoon van Roelof Duijff vertelt dat FL zo'n 2000 ha bos in beheer heeft, waaronder ook het Reve-Abbertbos, waarin naaldhoutpercelen liggen. In het Urkerbos ligt zo'n 60 ha naaldbos. Het beleid sinds ca. 15 jaar is om dode en zieke bomen uit het bos te halen en te houden. Ook hier hebben recente stormen veel bomen geveld. Volgens FL is "wortelrot" een oorzaak van de windworp en vormt de Letterzetter (een in dode fijnspar levende kever - PJK) een probleem. De omgewaaide bomen van de stormvlakten zijn opgegruimd omdat dit verplicht zou zijn i.v.m. overlast aan buur-bospercelen (wat niet zo is - zie internetsite van het Bosschap - PJK). In het Schokkerbos wordt geen enkel beheer gevoerd in het naaldbos. Het FL heeft geen 'exotenbeleid'. Naaldbomen worden niet geplant, er vindt hier en daar wel spontane verjonging plaats van Sitka- en Fijnspar. In het Reve-Abbertbos zijn grote kapvlakten en in het Schokkerbos zijn gaten uitgezaagd. Het is wel bespreekbaar om hier kleine oppervlakten opnieuw in te planten. Dat moet dan maatwerk worden.

Workshops

Aan het einde van het minisymposium is in een korte workshop in groepen een drietal thema's nader uitgewerkt:

1. Groep 'Functioneel naaldbos': Hier wordt gesteld dat het naaldbos geld oplevert, wat belangrijk is. Echter, recreatie is tegenwoordig belangrijker. Om het aspect Biodiversiteit recht te doen zou je zo veel mogelijk bostypen naast elkaar moeten in stand houden, het combineren van de overige bosfuncties met handhaven (bevorderen) van biodiversiteit. Om naaldbos te behouden zou je met subsidie moeten afplaggen en vervolgens kwalitatief goed plantgoed moeten inplanten. Je hebt hier vervolgens jarenlang geen enkel beheer aan; het is gewoon een kwestie van lange adem.
2. Groep 'Exoten': Deze groep constateert dat er nog wel enige naaldhoutpercelen met toekomst zijn, waar langdurig niets aan gedaan hoeft te worden. Probeer bij de naaldbossen gebruik te maken van verjonging, iets wat nu al spontaan optreedt. De leden van deze groep willen het taboe wel doorbreken door stormgaten weer in te vullen met nieuwe aanplant. Hier profiteren niet alleen paddenstoelen van, maar ook allerlei andere organismen. Men vindt de aanwezigheid van naaldbos ('exoten') in Flevoland geen bezwaar.
3. Groep 'Uitwerking reddingsplan naaldbospaddenstoelen'. Een aantal leden van deze groep ziet wel wat problemen met aftakelende naaldbossen, zoals insectenvraat en de eis

Figuur 6. *Heterobasidion annosum* (Dennemoorder), bedreiging voor de naaldbossen in Flevoland. (Foto: Yvonne Dijkman)

van netheid in bossen nabij bewoonde gebieden. De beheerders geven aan veel behoefte te hebben aan kennis; de aangeleverde informatie, zoals ‘kale’ soortenlijstjes, is niet altijd direct bruikbaar.

De Provincie Flevoland geeft aan graag een projectvoorstel te ontvangen voor concrete inrichtingsmaatregelen. Hiervoor kunnen wellicht de benodigde budgetten worden gevonden via de Leefgebiedenregeling. Voorgesteld wordt dat de mycologen een lijst maken met de meest kansrijke gebieden (op niveau van bosvakken), waarin bodemgegevens en mycologische kansen worden beschreven. NMV-CPN gaat hiermee verder en zal met concrete voorstellen komen.

Resultaat en conclusies

Alle organisaties hebben aangegeven voortaan meer rekening te houden met de mycologische waarden in het beheer van de naaldbossen. Ook is er in bredere zin veel publiciteit geweest over het onderwerp, zodat ook in andere gebieden de naaldbospaddenstoelen de aandacht krijgen die ze verdienen.

De voornaamste conclusies van de dag zijn:

1. De natuurbeheerorganisaties beseffen welke mycologische waarden de naaldbossen kunnen herbergen.
2. Zij beseffen tot dusver weinig aan bevordering van de mycologische waarden te hebben gedaan en hebben deze veelal niet expliciet als doelstelling opgenomen.
3. De organisaties staan open voor projecten-op-maat op het gebied van bodemvoorbewerking (afplaggen) en inplant van jonge naaldbomen.
4. De provincie toont zich bereid financieel te helpen bij dergelijke projecten.
5. De NMV-CPN zal kennis-input leveren en projectvoorstellen helpen maken die met medewerking van de organisaties bij de provincie zullen worden ingediend.

